

ŚRODOWISKO AKADEMICKIE O KS. PROFESORZE JANUSZU MARIAŃSKIM

ROCZNIKI NAUK SPOŁECZNYCH
Tom 43, numer 2 – 2015

DOI: [http://dx.doi.org/10.18290/rns.2015.7\(43\).2-4](http://dx.doi.org/10.18290/rns.2015.7(43).2-4)

MARIA LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA

AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Ksiądz prof. dr hab. Janusz Mariański jest od lat związany z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II – najpierw jako student (1965-1968), później jako doktorant (1968-1972), od 1982 r. zatrudniony na Wydziale Nauk Społecznych w Instytucie Socjologii, początkowo w Katedrze Socjologii Religii, od 1984 piastuje funkcję kierownika Katedry Socjologii Moralności. Tytuł nauko-

wy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych otrzymał w 1988 r., zaś w 1992 r. został profesorem zwyczajnym.

Ks. prof. Mariański jest czynnym członkiem wielu towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych: Towarzystwa Naukowego KUL (w latach 2001-2003 prezes TN KUL), Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, Polskiego Towarzystwa Religioznawczego, Towarzystwa Naukowego Płockiego, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego i in. Przez długie lata był wiceprzewodniczącym Sekcji Socjologii Religii PTS. Zasiada w radach redakcji czasopism naukowych, m.in. „Universitas Gedanensis”, „Pielęgniarstwo XXI wieku”, „Horyzonty Wychowania”, „Keryks” (czasopismo międzynarodowe wydawane w języku polskim i niemieckim), „Principia”, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny”, jest także członkiem Komitetu Redakcyjnego serii Socjologa Religii wydawnictwa NOMOS w Krakowie.

W latach 1994-1996 należał do Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Od 1997 r. jest członkiem Komitetu Socjologii PAN (czwartą z rzędu kadencję), a od 1999 zasiada w jego Zarządzie. W 2006 r. został członkiem Komitetu „Polska w Zjednoczonej Europie” przy Prezydium PAN. W minionej kadencji środowisko socjologiczne w tajnych i demokratycznych wyborach powierzyło Mu zaszczytną, ale i odpowiedzialną funkcję w Centralnej Komisji ds. Stopni Naukowych i Tytułu Naukowego. Od lat współpracuje z Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), z Ośrodkiem Sondaży Społecznych OPINIA oraz z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego SAC. Dzięki Jego wiedzy z zakresu moralności, a także docenieniu Jego etycznej postawy jako naukowca w 2010 r. powołany został na członka Zespołu Dobrych Praktyk Akademickich przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Wielokrotnie był nagradzany w tym przez Prezesa Rady Ministrów, Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Zdrowia, a także przez Rektora KUL. W kategorii nauk kościelnych otrzymał prestiżową nagrodę Stowarzyszenia Wydawców Katolickich FENIKS.

Poza pracą dydaktyczną na KUL Ksiądz Profesor był zatrudniony lub współpracował z innymi ośrodkami akademickimi. W latach 1995-1998 wykładał w Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym w Płocku, zaś od 2001 r. w Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Lublinie. W latach 1992-2002 współpracował z Gdańskim Instytutem Teologicznym Filii Wydziału Teologii KUL oraz, przez kilka lat, z Wydziałem Pielęgniarstwa Akademii Medycznej w Lublinie. W działalności akademickiej dał się poznać nie tylko jako kompetentny wykładowca i porywający słuchaczy orator, ale także jako rzeczywisty wychowawca młodzieży.

Studenci, doceniając Jego wiedzę, osobisty urok oraz postawę życzliwej otwartości na problemy drugiego człowieka, od lat niezmiennie wybierają Go na swojego promotora prac magisterskich i doktorskich. Opinie studentów, którzy w swoich ocenach na ogół nie kierują się koniunkturalizmem, a bywają „do bólu szczerzy”, są najlepszym kryterium kwalifikacyjnym. Ich oceny Profesora Mariańskiego są pełne superlatyw i pochwał.

Łącznie w wymienionych uczelniach ok. 200 studentów pod Jego naukowym kierownictwem otrzymało tytuł magistra, a ok. 40 przygotowało i obroniło rozprawę doktorską. Był też recenzentem wielu rozpraw magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych. Kilku profesorów socjologii dzięki Jego pozytywnej opinii mogło odebrać ten zaszczytny tytuł z rąk prezydenta RP. Nie trudno zauważyć, jak wielu polskich socjologów zawdzięcza Mu swój rozwój naukowy i karierę akademicką.

Uczelniana aktywność dydaktyczna, promotorstwo, recenzje i konsultacje prac studentów i młodszych stopniem pracowników naukowych nie przesłoniły Profesorowi Mariańskiemu istoty działalności i powołania pracownika akademickiego, jakim jest wnoszenie istotnego wkładu w rozwój dyscypliny, którą reprezentuje. Intelktualny i badawczy wkład prof. Janusza Mariańskiego w rozwój polskiej socjologii religii oraz polskiej socjologii moralności jest nie do zakwestionowania i nie do podważenia. Jego zasługi w obu tych dyscyplinach są – w przeliczeniu na liczbę liczących się publikacji – ogromne, a oryginalność i unikatowość koncepcji oraz paradygmatów interpretujących polską rzeczywistość religijną i moralną godna zaliczenia Jego naukowych osiągnięć w poczet uznanych i uznawanych autorytetów polskiej socjologii.

Autorskie książki Księdza Mariańskiego i mniejsze Jego publikacje znacząco rozwijają współczesną myśl socjologiczną. Środowisko polskich socjologów wystawia Mu jak najwyższe noty za Jego naukowe kompetencje, oryginalność myśli i promocję polskiej myśli socjologicznej poza granicami naszego kraju. Ewidentnym tego dowodem jest wybór Księdza Profesora na 3-letnią kadencję (2011-2014) do najwyższych gremiów zasiadających w Komitecie Socjologii PAN po raz czwarty. Na ostatnim, XIV Ogólnopolskim Zjeździe Socjologów w Krakowie (2010) odbył się benefis jubileuszowy Profesora, zatytułowany: *Uczony, Mistrz, Przyjaciel*. W dowód uznania środowisko polskich socjologów przygotowało dwie odrębne publikacje: dedykowaną Mu książkę *W poszukiwaniu sensu. O religii, moralności i społeczeństwie* (red. J. Baniak, Kraków: NOMOS 2010, ss. 495) oraz księgę *Między socjologią i teologią. Pola zainteresowań i badań naukowych Janusza Mariańskiego* (red. J. Baniak, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teolo-

giczny, 2010, ss. 474). Jest to publikacja nie tylko o charakterze biograficznym, ale przede wszystkim omawiająca i recenzująca Jego naukową twórczość i wkład w rozwój polskiej socjologii, zwłaszcza w obszarach subdyscyplin religii i moralności.

W 40-letniej twórczej aktywności akademickiej Janusz Mariański wydał 40 autorskich książek oraz opublikował ponad 1000 artykułów naukowych (zamieszczonych w pracach zbiorowych oraz w liczących się, punktowanych czasopismach), popularnonaukowych, recenzji i autoryzowanych wywiadów. Publikuje nie tylko w języku polskim, ale także angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim i ukraińskim – dotyczy to w sumie 30 artykułów w takich czasopismach, jak: „Concilium”, „Social Compass, Societas”, „Ost-West. Europäische Perspektiven”, „Lupe”, „Keryks”, „Internationale Religionspädagogische Rundschau”, „Ill Regno”, „Collectanea Theologica”.

Jednakże nie liczba książek i artykułów decyduje o naukowych dokonaniach Profesora, lecz przede wszystkim zawarte w tych pracach wartości poznawcze i oryginalność myśli. Dzięki Jego publikacjom dokonuje się w Polsce ważne, z naukowego punktu widzenia, zjawisko instytucjonalizacji profesjonalnej socjologii religii i moralności, a zwłaszcza utwierdza ranga socjologicznych badań empirycznych nad religijnością i moralnością. Wyniki tych badań, realizowanych przez Profesora, począwszy od Jego rozprawy doktorskiej, sięgają roku 1972. Prowadząc je systematycznie, zebrał ogromny, porównywalny materiał dokonujących się w tym okresie w Polsce przeobrażeń, zmian, ale i utrwalenia ciągłości. Z chronologicznie ułożonych tekstów ks. Mariańskiego wyłania się socjologiczny obraz życia religijnego i moralnego polskich katolików, warunkowany – w początkowym okresie badań – wpływami industrializacji i urbanizacji czy – szerzej – modernizacji społecznej. Ksiądz Profesor interesuje przede wszystkim – co zrozumiałe – rzeczywistość polska w aspekcie religijności i moralności, którą z racji rozległej wiedzy i erudycji porównuje z rzeczywistością społeczną w innych krajach. Systematycznie śledzi zachodnioeuropejski dorobek teoretyczny w tym zakresie (zwłaszcza ze sfery języka niemieckiego). Będąc dydaktykiem „z krwi i kości”, świadomym swej nauczycielskiej powinności, sumiennie przekazuje nie tylko swoim słuchaczom, ale przede wszystkim czytelnikom wiedzę, która stała się jego udziałem. Publikacje Mariańskiego cechuje bogactwo warsztatu naukowego, gruntowna znajomość problematyki zagranicznej i krajowej, także tej nie zawsze łatwo dostępnej, bo niskonakładowej. Efektem rozległej erudycji i kultury narracji są teksty pisane w formie przystępnego i logicznego wykładu, w których rozważania teoretyczne i koncepcyjne oraz wskazania

praktyczne przeplatają się z egzemplifikującymi dany problem wynikami badań empirycznych. Wszystkie publikacje są erudycyjne, nasycone cytatami i odwołaniami do naukowej literatury krajowej i zagranicznej. Bibliografia zamieszczana na końcu każdej pozycji jest zawsze kilkunastostroonicowa, daje pełny przegląd – od klasyków, po wydawnicze nowości. Jego własne tezy są mocno osadzone w historii i współczesnej myśli socjologicznej.

Wszystko to z myślą o krzewieniu wiedzy i niekończącej się misji edukacyjnej. Przesłaniem publikacji Księdza Profesora nie jest, oczywiście, tylko dydaktyzm czy odtwórcza prezentacja nagromadzonej wiedzy. Odwołania do literatury służą Profesorowi za kanwę do osobistej narracji i prezentacji Jego własnych przemyśleń. Proponowana czytelnikom interpretacja wyników badań własnych lub jedynie przywoływanych jest redagowana zawsze z pozycji Jego autorskiej konwencji interpretacyjnej.

Ksiądz Profesor Mariański należy do naukowców, którzy wyraźnie przyczynili się do poznania współczesnej kultury religijnej i moralnej społeczeństwa polskiego, a także kondycji duchowo-egzystencjalnej Polaków. Ta ostatnia problematyka szczegółowo opisana w książce *W poszukiwaniu sensu życia. Szkice socjologiczno-pastoralne* (Lublin 1990) kreśli duchowy portret Polaków przez pryzmat potrzeb sensu życia, wprowadza w te rejony „ludzkiej duszy”, do których rzadko zapuszczają się socjologowie. Rozważania o charakterze teoretycznym znajdują swoje potwierdzenie w materiale empirycznym. Obraz polskiego społeczeństwa kreślony przez czterdzieści lat twórczej aktywności Profesora ukazuje nasze społeczeństwo w dynamice rozwojowych przemian.

Wielość przyswojonej literatury z różnych „pólek” – od ortodoksyjnego katolicyzmu, przez naukowy obiektywizm, po dogmatyczny marksizm i metodologiczny scjentyzm, a także złożoność problematyki, jaką stanowi religia, podstawowy przedmiot Jego naukowych penetracji, wydają się być przyczyną swoistego rozdarcia na ogół w dwutorowym postrzeganiu opisywanej rzeczywistości. Świadczą o tym tytuły książek, zawierające cezurę „między”: tradycją i ponowoczesnością (1995, 1997), nadzieją i zwątpieniem (1998), sekularyzacją i ewangelizacją (2003), sekularyzacją i desekularyzacją (2006). Owa dychotomia opisu sytuacji religii we współczesnym świecie nie jest typowa tylko dla tego socjologa. W Jego publikacjach natomiast jest świadomie mocno akcentowana. Powodem są perfekcjonizm i rzetelność w prezentacji wszystkich stanowisk obecnych w literaturze przedmiotu. Na ogół jest tak, że autorzy poruszają się w obrębie jednego paradygmatu, którego racji dowodzą lub bronią odwołaniami do stosownych wskaźników. Zestawiając ich odmienne

poglądy, Mariański „punktuje” złożoność i wieloaspektowość problematyki religii oraz różnorodność jej interpretacyjnych opisów. Na kanwie dialogowego zderzenia rozbieżnych odczytów podobnej rzeczywistości, ważąc argumenty i racje cytowanych autorów, stara się maksymalnie obiektywnie przedstawić współczesne dylematy wielopostaciowej rzeczywistości religijnej i znaleźć dla nich adekwatną teorię interpretacyjną. Złożoność sytuacji, dynamizm, wielokierunkowość przemian, nieprzejrzystość wymykająca się jednoznacznym pojęciom i weryfikacyjnym koncepcjom powodują, że woli się On opowiedzieć za pluralizmem teorii niż za eklektycznym zestawieniem wybranych elementów z różnych koncepcji. Każda z teorii pozwala w jakimś stopniu opisywać świat religijny, dotrzeć do jakichś ważnych części składowych, spojrzeć na nie z innej perspektywy. Oznacza to, że za pomocą jednej teorii nie da się wyjaśnić złożoności i wieloaspektowości wszystkich faktów religijnych. Zdaniem Mariańskiego dla pełniejszego zrozumienia postaw i zachowań religijnych należy łączyć różne perspektywy badawcze. Profesor Mariański jest zdania, że współczesne przemiany religijności trzeba interpretować w świetle wielu teorii.

W swoich studiach nad religijnością i moralnością Profesor Mariański zmierza nie tylko do opisu i wyjaśnienia, ale także do uogólnień i syntez. Jedną z bardziej nośnych jest koncepcja sekularyzacji i pluralizmu postaw współczesnych polskich katolików. Jako jeden z pierwszych w naszym kraju Profesor pisał o różnych przejawach ponowoczesnej religijności i moralności, próbował te procesy przemian badać i interpretować. W sferze wyborów światopoglądowych i etycznych dostrzega silne procesy indywidualizacji i prywatyzacji wiary oraz wartości i norm moralnych, a także wskazuje na emancypację i autonomizację moralności spod wpływów religii.

Współczesność, którą znamionuje postmodernizm, demokracja i światopoglądowy pluralizm w praktyce oznacza dobrowolność i samodzielność indywidualnych wyborów. Mariański taki stan rzeczy nazywa „przymusem wybierania” także tożsamości religijnej, przymusem kształtowania własnej biografii. Oznacza to, że jednostki samodzielnie kreują własne życie religijne (duchowe). Selektywnie wybierają tylko te treści, formy zachowań, normy i wartości, które im odpowiadają. Kryterium selektywności jest z reguły swoista przydatność religii do życia indywidualnego. Obok parametru religijności kościelnej o różnych wymiarach konsekwencyjnych w obszarach wiary, wiedzy, praktyk, moralności, wspólnotowej identyfikacji z Kościołem w publikacjach Mariańskiego znajdujemy sformułowania dookreślające postawy wobec religii, jako religijność: niekościelną, pozakościelną, bezdomną, selektywną, zindywi-

dualizowaną, nonkonformistyczną, eklektyczną, prywatną, połowiczną, alternatywną, *quasi*-religijną, parareligijną, fragmentaryczną, synkretyczną, odinstytucjonalizowaną, wybiórczą, a także jako nową duchowość – co podtrzymuje ogólną tezę, że „religia nie traci na znaczeniu, lecz jedynie zmienia swoje kształty”. Z chwila, gdy definitywnie straci znaczenie, jej miejsce zajmie sekularyzacja jako zaprzeczenie religijności. Teza o sekularyzacji współczesnych społeczeństw, nośna jeszcze w latach siedemdziesiątych minionego wieku, nie została pozytywnie zweryfikowana. Sfalsyfikowana teza o sekularyzacji zamieniła się w swoją antytezę, czyli desekularyzację, powrót religii do zsekularyzowanych miast, rozwój nowych form duchowości i mistycyzmu. Koncepcja desekularyzacji jest paradygmatem rozwijanym przez ks. Mariańskiego zwłaszcza w Jego książce *Sekularyzacja i desekularyzacja w nowoczesnym społeczeństwie* (Lublin: Wydawnictwo KUL 2006). Janusz Mariański, kwestionując linearny model sekularyzacji oraz tezę o zanikaniu instytucjonalnej religii w warunkach nowoczesności, uważa, że współcześnie zasadnie można dowodzić procesów desekularyzacji, rozumianej jako: przejście od religijności kościelnej do pozakościelnej oraz jako proces indywidualizacji religijnej. Indywidualizacja religii oznacza – według Janusza Mariańskiego, że jednostka konstruuje swoje religijne uniwersum w sposób autonomiczny, według własnych preferencji i reguł. Nowoczesny człowiek nie podaje się, nawet w sprawach ściśle religijnych, reżyserii zinstytucjonalizowanej religii. „Religia w takiej czy w innej formie jest elementem nie do wykreślenia ze społeczeństwa. Nie jest przejściową fazą w rozwoju ludzkości, niedopasowaną do współczesnych społeczeństw, lecz uniwersalną cechą ludzkiej kondycji. Desekularyzacja staje się powoli faktem globalnym, podobnie jak stała się nim uprzednio sekularyzacja” – twierdzi w przywołanej tu książce.

Studiowanie dzieł ks. prof. Janusza Mariańskiego z zakresu socjologii moralności, a zwłaszcza Jego *Socjologii moralności* (2006) pozwala ocenić wagę dorobku Jego rozważań teoretycznych i badań empirycznych, a w szczególności Jego rolę w przełamywaniu ideologicznych i religijnych uprzedzeń oraz opór w wobec socjologicznych badań nad moralnością i w tworzeniu warunków współpracy naukowej „ponad podziałami”. Badanie przez socjologów społecznych uwarunkowań moralności nie oznacza redukcji moralności do kategorii społecznych i socjologicznych źródeł. Rozpatrywanie społeczno-kulturowego zróżnicowania oraz zmienności historycznej wartości, ocen i norm moralnych wiąże się z problematyką sporów między zwolennikami relatywizmu i uniwersalizmu moralnego. Przedstawiając szeroko i rzetelnie argumentacje jednych i drugich, Mariański przeciwstawia się socjologicz-

nemu, kulturowemu i historycznemu relatywizmowi w wersji skrajnej, a zarazem opowiada się za „relacjonizmem socjologicznym”, który przyjmuje, że strukturalnemu zróżnicowaniu zbiorowości społecznych i ich przemianom odpowiadają różnice i zmiany w układach wartości i norm moralnych, nie musi on jednak łączyć się z negacją istnienia zjawisk moralnych o charakterze uniwersalnym.

Profesor Janusz Mariański wypracował własny model socjologii religii i socjologii moralności, tym samym przyczynił się do ugruntowania tych obu dyscyplin w nie tylko na gruncie socjologii polskiej, ale i światowej. Socjologiczna koncepcja Jego autorstwa, sukcesywnie tworzona w ciągu czterdziestu lat pracy twórczej, wykrystalizowała się w zwartą, logicznie ustrukturalizowaną teorię z precyzyjnie zdefiniowanymi pojęciami, rozbudowanymi twierdzeniami oraz rzetelnym warsztatem metodologicznym i badawczym.

Publikacje Janusza Mariańskiego, które na stałe już weszły do kanonu obowiązkowych lektur na kierunkach nauk społecznych, są wysoko oceniane nie tylko w środowisku socjologów, także przez pedagogów i teologów za rzetelność analiz empirycznych oraz obiektywność teoretycznych konkluzji z nich wynikających. Autorska teoria socjologii religii i socjologii moralności Janusza Mariańskiego została już na stałe wpisana do annałów polskiej socjologii.

Omówione w tej krótkiej charakterystyce naukowe dokonania ks. prof. Janusza Mariańskiego, uwypuklające oryginalny i znaczący Jego wkład w rozwój polskiej socjologii religii i socjologii moralności dowodzą nie tylko tytanicznej pracowitości Jubilata, lecz przede wszystkim niespożytej naukowej pasji, której efekty tak wysoko cenię są przez środowisko nie tylko polskich socjologów.

W imieniu własnym i środowiska polskich socjologów religii wyrażam za to wszystko stokrotne podziękowania szacownemu i drogiemu Jubilatowi.

Warszawa, 18 XII 2011 r.